

**ПРИРОДНО-ПРОСТОРОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ
УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ОСНОВА
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СОЦІОПРИРОДНОЇ ДІЙСНОСТІ**

С.В. Яшник, кандидат педагогічних наук

Аналізується вплив природно-культурного простору на формування аграрного світогляду, як ментальної складової особистості. Досліджуються джерела орієнтованості особистості на усвідомлення глобальних взаємозв'язків людини, суспільства і природи, що пов'язане із необхідністю раціонального використання природних ресурсів.

Культура, управлінська культура, ментальність, природне довкілля, національна територія, архетип.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вирішення проблем людства вимагає трансформації політичних, економічних, соціокультурних та освітніх пріоритетів у характері стосунків людини з природою. Відповідно критерієм управлінської культури має бути орієнтованість людини й суспільства на переосмислення складних реалій соціоприродної дійсності та на раціональне використання природних ресурсів, не порушуючи їх природній баланс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різноманітність проявів людського буття породжує відповідну кількість різних видів культури, що пронизують усі сфери суспільства. За основними положеннями морфологічного підходу, що представляє будову штучного світу і культурних порядків прийнято виділяти два види формування і використання культурних об'єктів – спеціалізований і повсякденний. Спеціалізовані види стосуються процесів соціального ґатунку, а саме соціальної організації до якого вчені відносять такі типи культур: політична, правова, управління, господарська, екологічна тощо.

Дослідники, зокрема Є. Зеленов, Н. Ничкало, А. Климачова, Е. Марченко, В. Болгаріна, свої наукові розвідки присвятили вивченню політичної культури; теорію та практику формування управлінської культури фахівців представлено в роботах таких авторів, як В. Алфімов, Т. Базарова, Л. Балабанова, Б. Ерьомін, Г. Зайцев, В. Колпаков, В. Кудін, В. Ліпатов, О. Мармаза, Ю. Палех, Л. Ромашова, О. Ромашов, О. Сардак, Є. Хриков, Ю. Ципкін, Г. Щокін та ін., психологічні аспекти управління – Б. Ананьєв, Л. Карамушка, Д. Карнегі, А. Маркова, В. Семиченко, В. Шпалинський; правова культура вивчалася такими вченими: Л. Твердохліб, А. Морозов, В. Дубровський), господарська культура розглянута у працях О. Будник, І. Косик, Г. Бєленька, Н. Дупак, екологічна: О. Король, В. Кобилянська, Т. Вайда.

Особливості українського етносу у відповідності до природного середовища України та її геополітичних обставин розглядається у працях С. Рудницького, Л. Липи, Є. Маланюка, В. Липинського, В. Крисаченко, О. Мостяєв, В. Сніжко. Українська ментальність у розрізі державотворчих процесів (Ж. Писаренко, Г. Касьянов, Я. Мельник., Н. Криворучко, Г. Смітюх, В. Стрілецький, Ю. Бачинський, Ф. Мейнеке, Л. Почебут, Н. Шульга та ін.); ментальний чинник у сфері праці (Д. Богиня, М. Семикіна, І. Курас, В. Попов); вплив несвідомого на професійні цінності (Л. Кроль, О. Пуртова, О. Михайлова, М. Іванов, Д. Шустерман); ментальність у ділових культурах (Г. Гофстеде, М.Бонд, Р. Льюїс, Дж. Моул, Д. Дюррей, Н. Андерсен, В. Пронніков, В. Цепцов, К. Ходжкінсон).

Мета статті – проаналізувати вплив природно-культурного простору на формування аграрного світогляду, як ментальної складової особистості та його орієнтованості на усвідомлення глобальних взаємозв'язків людини, суспільства і природи та на раціональне використання природних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Процес формування особистості з аграрним світоглядом обумовлюється синтезом його індивідуальних особливостей та вимог діяльності, тому варто передусім розглянути у якому природньо-культурному просторі народжувався аграрний світогляд, як ментальна складова особистості.

Українці – це народ, який сформувався і еволюціонував, як аграрна цивілізація. Розміри, розлогість чи мініатюрність території, на якій проживає народ та способи організації даної території виступають каталізаторами особливостей національного психічного складу. Історично Україна має географічну, кліматичну, ландшафтну й екологічно сприятливу своєрідність. Це обумовило геопсихологічну особливість національної психіки українців та визначило аграрний тип світогляду та особливості господарської ментальності.

Зокрема С. Рудницький зазначає, що в основі вивчення особливостей українців лежать природні, культурні та етнічні виміри, а національну територію вважає основою сприйняття українцями своєї країни як цілісної природно-просторової реальності [12, С.210].

Ю. Липа, вивчаючи зв'язок між просторовим розташуванням українських територій та суспільним життям її автохтонів, відмічав, що природне розташування українських територій, з одного боку, обумовило її провідне значення у протистоянні колонізаторських структур північного просторового комплексу, а з іншого, багатство зв'язків з цінностями античного світу (елінами, Боспорським царством, спільнотами Південної Європи та Балканського півострову) [8].

Предметом дослідження Є. Маланюка є динамічний процес розвитку української культури під впливом природних явищ і політичних процесів. Він наголошує на оригінальності природного біоценозу (ліс, степ, лісостеп, гори) у формуванні спільного для українців географо-культурного простору. Унікальність історико-культурного феномену українства вбачає у обумов

лені різноманітними природно-просторовими і світоглядними впливами на формування психічних і ментальних орієнтацій Українців [9, С.10].

Утвердження свідомості людини, як зазначають В. Крисаченко, О. Мостяєв, супроводжувалось впливом різних елементів природного довкілля: рельєфу, поєднання лісу і степу, наявності чорноземів, що знайшло відображення у культурі, як формі поєднання мистецтва, господарських традицій і явищ природного права [7, С.14].

Особливості ландшафту (відсутність гір, чітких територіальних меж) викристалізували таку рису як відкритість, а близькість з природою обумовило містицизм, відповідно до якого українцям притаманне інтуїтивне відчуття. Тоді як для європейців із їх архетипічним прагненням до уникнення хаосу природа постає іншою константою – «окультурений ландшафт із рівними лініями лісопосадок і підстрижених кущів» [16, С.313].

В. Сніжко, підкреслюючи геопсихічний вплив біогеографічного та біоценозного середовища на сомато-психологічний стан людської психіки, природне довкілля вважає найважливішим фактором людиноформуючої геопсихологічної структури. Саме ж природне довкілля (терен) є динамічною структурою, залежною як від природно-кліматичних, так і від соціоприродних чинників. Відповідно автор наголошує на «взаємозалежності терену і людини, яка перебуває разом з тереном у часопросторовому розвитку. Використовуючи природну психофілософську концепцію, автор зазначає: «Лише конкретний терен творить конкретний етнос, а не етнос творить природне довкілля та пристосовує до нього екологію» [15, С. 189].

Це призводить до певного розуміння і етнічної культури як сукупності матеріальних і духовних цінностей, що склалися еволюційним соціоприродним шляхом на геопсихічній території засобами етнічного самовизначення (особливої системи харчування, етноестетики, богорозуміння, праці). На підставі думки про взаємозв'язок етносу з біо- та соціо-сферою В. Сніжко робить висновок про існування певного історико-культурного та психофункціонального цілого, що й складає етносферу землі [15, С.158-197].

Через призму зв'язку людини з природним довкілля В. Сніжко наголошує на своєрідному «архетипі українця». До архетипічних систем, важливих для генези українського суспільства, вчений відносить психоповедінкові типи: осілий («людина-рослина» об'єднує співтовариства з творчою землеробською свідомістю) та рухливий («людина-тварина» об'єднує співтовариства завойовників, кочівників). Даний тип відповідає за господарську діяльність людини та її ставлення до природного середовища. Ці первинні архетипічні модулі виявляли себе в подальших психоетнічних похідних (творчості, мові тощо) у залежності як від біотичних так, і абіотичних складових природного довкілля. Обстоюється думка, що вроджені і генетично збережені архетипи (першоїдеї) сприяли психічному розвитку в бік витворення первообразів, які й були природною основою регіональної психотиповості. Саме ці природні геопсихічні чинники в генезі перетворилися у психоетнічні основи поведінкових та світоглядних традицій.

Зміна природної парадигми сприяє зміні архетипів. При зміні природних умов людство починає «наповнювати» інший ландшафт оскільки є носієм підсвідомих архетипічних особливостей: «Провідною етноархетиповістю для автохтонної людності певного географічного і геопсихічного регіону зі зміненою природно-кліматичною та естетико-ботанічною образністю ландшафту стає нова модульна психосистема» [15, 276-277].

Для людей відтворюючого землеробства характерним є те, що в їх психоетнічній основі лежить емоційна розбалансованість, психічна дисгармонія, яка була зумовлена соціоприродним комплексом (кількарічні посухи, приплив східних мігрантів-кочівників). Це викликало надповільні зміни у психіці автохтонів: гени творчості «завмирають», а домінуючими стають гени виживання. Відповідно виникають два типи екстремальної поведінки: 1) на межі надпсихічної активності; 2) мінімальна психічна активність, глибока емоційна критичність. На цій основі актуальності набуває думка про повернення у новому тисячолітті ідеології психотипу «людина-рослина», але з модерною гуманістичною творчою землеробською свідомістю

Головною рисою українців є відчуття своєї території, як у макро-, так і мікросередовищі (природно-хуторський побут). «Людина-рослина» – це людина свого терену, свого довкілля, ландшафту, своєї спільноти. Тому для даного психотипу характерним є гостре відчуття «свого» і «чужого» ландшафту, ворожнеча за межу, що є проявом ідентифікації себе із своїм довкіллям, Цей феномен персоналізації включає у себе як психологічне особистісне, так і соціальне психологічне середовище, що зумовлює процес регуляції відкритості / закритості. Праця на індивідуальній земельній ділянці – це особистісне, оскільки інтровертовані типи потребують своєрідного психологічного «хутору» де вони можуть енергетично відродитися [14, С.137-144, 168].

Відповідно (М. Костомаров, В. Липинський, Д. Донцов, О. Кульчицький, М. Гримич, І. Мірчук, О. Губко) до основних рис українського характеру відносять такі:

1. *Любов до природи, тісний зв'язок із нею.* Природні умови та родючості ґрунтів обумовила сильну залежність українців від землі, тому вдачу українців вважають «землеробською». Етнічно-специфічним символом для українського народу є архетип Magna Mater – доброї землі. Зокрема І. Мірчук наголошує на «інтимному» зв'язку українців із землею. Вчений зазначає, що український народ – виразно селянський: у письменстві, мові, побуті, звичаях, проявах релігійного життя, у перебігу культурних процесів, музиці, пластичному мистецтві, філософії – скрізь помітна сильна органічна залежність людини від землі.

2. *Індивідуалістичне становлення українця, де на першому місці стоїть особиста самотійність кожного.* В. Липинський вважає, що індивідуалізм виводиться із сприятливих природно-кліматичних та геополітичних умов, оскільки чим вони кращі, тим менше спільного громадського зусилля мусить робити нація для опанування природи. Відповідно соціально-політична організованість людей завжди буде низькою. У цьому

полягає небезпека – схильність до індивідуалістичного, позагромадського, хуторянського буття-життя, соціальної та громадської інфантильності.

3. *Зверненість до внутрішнього світу, в результаті – перевага почуттів над волею та розумом.* Важливим для розуміння своєрідності формування аграрного світогляду особистості є екологічний момент. Українець живе в гармонії з природою. Природні умови сприяли тому, щоб особистість не переймалася проблемами боротьби зі стихіями тому для українця взаємодія з природою ідилічна. Ця ідилія виявлялася у тому, що не було потреби в боротьбі за виживання, змінюючи екосистему, удосконалюючи техніку і технологію. Це розвинуло нездатність до постійного і методичного зусилля, внаслідок чого не могли розвиватись такі організаторські риси, як дисципліна, послух, громадська солідарність тощо [3, 4, 14, 15].

Колективне несвідоме виступає вагомим фактором для пояснення певних етнічних моделей поведінки. Зокрема, на думку А. Кульчицького, для українського колективного несвідомого провідним є архетип «доброї, лагідної, плодючої Землі». Вплив даного архетипу позначився на світоглядній толерантності українців, що призвело до переважання рефлексивної світоглядної установки над предметною, орієнтованою на оточуючий світ. Надмірна схильність до рефлексії узгоджується із домінуючими рисами українського характеру – емоційністю і чутливістю та недорозвиненістю раціонально-вольових компонентів психіки.

Традиційність селянської культури відображається також у світоглядно-психологічній системі концепції часу. Циклічна концепція часу є логічною у межах традиційного аграрного суспільства і відповідає сприйняттю життєвих процесів, пов'язаних із планетарними часовим ритмом. При даній моделі рік не сприймався як явище неповторне чи унікальне, що призводило до заперечення часу та неуваги до нього. Звідси закономірність неспішного темпу життя, консерватизм, традиціоналізм. Рік у селянському світосприйнятті передусім це господарська категорія. Час підпорядковувався господарським ритмам, які визначали основні цикли господарських робіт [6].

Р. Додонов за родо-видовими ознаками розвиває ідею видової ментальності, а відтак господарської (побутової) ментальності. Вона у своїй основі має спільну етноментальність, спадково закріплену з особливостями етнічного світосприйняття, суміщаючи у собі як природно-біологічний, так і соціальні аспекти, що обумовлює її стійкість і консерватизм. Учений зауважує, що господарські стереотипи і автоматизми виконують фіксацію найефективніших робочих прийомів, які були досягнуті попередніми поколіннями. Саме через ментальність відбувається процес вдосконалення трудових навичок, які зберігаються навіть після зміни традиційних форм господарювання. «Побутова ментальність представляє собою закріплені в глибині психіки-свідомості і підсвідомості – життєві стереотипи ведення господарства, вирішення повсякденних проблем, які пройшли перевірку часом і стали побутовими нормами» [5, С.65-66].

Ю. Присяжнюк під ментальністю українських селян розуміє колективне несвідоме притаманне більшості українському хліборобському наро-

ду, що залишилося непрорефлексованим і логічно не виявленим. Історична самобутність українця полягає у тому, що він «довічний землероб». Історія не знає випадків, щоб на території України землеробство втрачало пріоритетність, відтак українське селянство завжди зберігало морально-психологічні та економічні зв'язки з землею: «українець (праукраїнець) міг бути вільним або залежним, міщанином або козаком, жити у національній державі або перебувати у колоніальній залежності, але завжди залишався хліборобом. І навіть коли втрачав власну державу, значною мірою вижив завдяки «сидінню на землі. У такий спосіб він зберігав себе не лише фізично, але і етнічно» [11, С. 15].

М. Гримич, виходячи із ціннісного та когнітивного підходів, український світогляд називає «традиційним». Когнітивний підхід ґрунтується на вивченні логічних схем, побудов і класифікацій, які творить сам етнос, відповідно когнітивний компонент найбільше виявляється у космологічних уявленнях українців про світ та світобудову. Українська традиційна культура визрівала на ґрунті племінних землеробських традицій, що «застигла» в українській сільській культурі.

В основі проукраїнської бази світогляду лежить своєрідний екологічний багаж, що поєднується з демократично-самодостатньою концепцією людини. Демократичність полягає у високому рівні толерантності як до себе, так і до оточуючого середовища: «Тому із погляду календарної обрядовості, що демонструє архаїчне вирішення проблеми взаємостосунків людини і природи, людина не є «гвинтиком» у природі, вона (як головний охоронець ритуалу) є головним гарантом існування світу, який в свою чергу забезпечує існування людини... Це і є взаємозв'язок космосу (світу) і мікрокосмосу (людини)» [3, С.207].

Основою міфо-ритуальної системи усіх землеробських народів є культ родючості, концепція якого полягає у вічному оновленні життя: «смерть породжує життя». Даний культ реалізувався у магіко-міфологічній схемі життєдайної священної пари «земля-вода» і джерела священної енергії (вогню / сонця), а також через культ рослинності. Відповідно головна ідея культу родючості полягала у обрядовому вшануванні плодів воз'єднання землі, води і вогню – рослинності, насіння і зерна. За українською традиційною версією формула життя полягає у тому, що земля вступає у хімічну реакцію з водою за допомогою зовнішнього джерела енергії (сонця) внаслідок чого утворюється зелень, яка за наявності перших трьох «хімічних елементів» народжує зерно, яке також є потенційно життєдайним [3, С. 52].

В. Борейко, В. Грищенко, аналізуючи екологічні традиції, повір'я, релігійні переконання також наголошують на існуванні екологічного чуття слов'ян, що проявляється у раціональному використанні природних ресурсів, не порушуючи їх природній баланс. Зокрема, на збиральницько-мисливському етапі – табу на винищення вагітних тварин, традиції залишати частину коріння / зерна на певній земельній ділянці, дотримання мисливських сезонів; на землеробському етапі – первинні землеробські техніки підтримки якості та плодючості земель базувались на зміні полів та їх

виведення у «зелень чи пар», не розчищати під поля соснові ліси на пісках тощо. Зберігаються традиції, закріплені в народному календарі, «День відпочинку землі» (заборона на роботу в полі за півтора тижні до Троїці), тричі в рік чистити криниці та висаджувати біля них верби, заборона на вирубку плодоносних дерев, які повинні всихати самі тощо [2].

Наголошується на дбайливому ставленні до тварин та птахів: «Зруйнував гніздо пташине – не буде в тебе ні дітей, ні родини» [1, С.137]. Під час збору урожаю існували традиції залишати частину колосся на полі, на Різдво та Новий рік виставляти на тин «Пташиний стовп»; заборона на руйнування пташиних гнізд і вживання виводку у їжу (виключення становив лише великий голод, але при цьому частину яєць мали залишати у гнізді тощо.)

Етнограф В. Скуратівський, роблячи розвідку екологічних традицій, зазначає, що українці, ще в дохристиянську добу стояли на високому щаблі екологічної культури. Аграрна магія, зазначає автор, завжди залежала від періодів сонцестояння та місячних циклів. Відповідно до фаз сонця і місяця селяни регулювали найважливіші виробничі процеси, вважаючи їх найкращими прогностиками погоди: «коли призахідне сонце, а його оточують жовті хмари, це на завтрашню зміну погоди; блідий захід – на негоду, а чистий – на погожу днину; червонуватий захід сонця влітку – на спеку, а зимою – на мороз» (С.16)... Місяць «рогами вгору» – буде погода, а вниз – задощить (взимку – на мороз); почервонів – на погоду й вітер, зблід – накличе дощ» [13, С.22].

С. Павлюк, вивчаючи традиційне землеробство України, підкреслює тривале побутування хліборобського культурно-господарського типу на більшості етнічних територій автохтонів. Етнічна своєрідність агротехнічного процесу виявлялась у своєрідних способах обробки ґрунтів, жнивварських традиціях та хліборобських знаряддях. Був сформований специфічний слов'янський етнокультурний масив, який став основою становлення аграрної культури трьох слов'янських етнокультурних масивів. Під народною аграрною культурою автор розуміє «органічно умотивовану цілісність технологічних навиків і духовних форм культури». Відповідно традиційний агротехнічний процес розглядається як складне виробниче соціально-культурне явище, оскільки його зміст виходить за межі виключно аграрно-технологічних чи економічних рамок і виступає як багатокомпонентний культурний процес.

У системі технологічної культури праукраїнців принципову роль відіграло вміння організувати режим агротехнічних заходів, спрямованих на покращення родючості землі. Саме встановлення системи рільництва знаменує собою розвиток аграрної культури. Первісні системи рільництва будувались на трьох елементах: відпочинок експлуатованої ділянки, обробіток ґрунту, певна черговість висіву культур. На ранніх стадіях суспільного розвитку, коли землі було вдосталь, відновлення родючості ґрунтів гарантувала перелогова система рільництва, при умові обмеження землекористування та інтенсивного використання земель – двопілля, коли одна частина використовувалась як рілля, а інша відпочивала.

Знання хліборобів розкривають багатство технологічних способів відновлення родючого потенціалу відносно екологічних умов. Зокрема на родючих чорноземах до перелогів повертались через кілька років, а на

піщаних та глинястих землях – відновлення відбувалось протягом десятиріч. Таким чином був вибраний екологічний варіант оранки, що дало можливість дотримуватися розумного режиму експлуатації землі та підсилення природної родючості ґрунту. Також простежуються зформовані упродовж віків локальні аграрні традиції, а саме: повсюдне дотримання чотириетапної сезонної оранки (весняна під ярові культури, оранка чорного пару, літня оранка толоки і обробіток стерні під озими, зяблева оранка). Таким чином, багатовікова практика акумулювання раціональних знань про ґрунти, ботаніку, фіксація взаємозв'язку атмосферних явищ з формуванням родючого шару землі, вдосконалення знарядь праці виражають високий культурний, світоглядний рівень хліборобів.

Ступінь досконалості селянської емпірики в обробці землі також підтверджується сучасними агрономами, а саме: доречність глибокого боронування, в результаті чого сформувався однорідний за структурою ґрунт, що сприяло рівномірному розвитку кореневої системи; мілке припушування насіння, створювало умови для поглинання енергії сонця і прогрівання зерна. На думку вченого, перехід від примітивних форм зерновирощування до усталених, продуманих системи рільництва, як основи підтримання і покращення природної родючості ґрунту – є показником високого рівня господарської культури українського етносу [10, С. 212-217].

Висновки. Господарська діяльність людини, залученої до аграрної сфери, задавала специфічний напрямок розвитку її особистості. Аграрний світогляд у своїй основі має спільну етноментальність, спадково закріплену з особливостями етнічного світосприйняття, суміщаючи у собі як природно-біологічний, так і соціальні аспекти, що обумовлює її стійкість і консерватизм. В основі проукраїнської бази світогляду лежить своєрідний екологічний багаж, що поєднується з демократично-самодостатньою концепцією людини. Відповідно формування аграрного світогляду, як ментальної складової особистості відбувалося у тісній єдності з усвідомленням глобальних взаємозв'язків людини, суспільства і природи.

Перспектива подальших досліджень полягає у виявленні культурно-етнічної варіативності управлінської культури.

Список літератури

1. Борейко В.Е. Экологические традиции, поверья, религиозные воззрения славянских и других народов / В.Е. Борейко, В.Н. Грищенко. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2004. – 172 с. – (Изд. третье, дополненное. Т.2. Птицы).
2. Борейко В.Е. Экологические традиции, поверья, религиозные воззрения славянских и других народов / Владимир Евгеньевич Борейко. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 1998. – 224 с. – (Т.1., Серия: Природоохранная пропаганда. Вып. 10).
3. Гримич М.В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців: Монографія / Марина Вілівна Гримич. – К.: АТ «ВІПОЛ», 2000. – 379 с.
4. Губко О. Психологія українського народу: Наукове дослідження в 4-х кн. / О. Губко. – Кн 1: Психологічний склад української народності. – К.: Задруга, 2003. – 399 с.

5. Додонов Р.А. Теория ментальности: учение о детерминантах мыслительных автоматизмов / Роман Александрович Додонов. – Запорожье: р/а «Тандем-У». – 1999. – 264 с.
6. Ковальов О.Л. Час у структурі традиційної ментальності (на матеріалах української етнології) / Олександр Леонідович Ковальов. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2011. – 168 с.
7. Крисаченко В.С. Україна: природа і люди / В.С. Крисаченко, О.І. Мостяєв. – К.: НІСД, 2002. – 623 с.
8. Липа Ю. Панування, труд і лад / Ю. Липа. – Режим доступу: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1329>
9. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Є. Маланюк. – К: АТ «Обереги». – 1992. – 80 с.
10. Павлюк С. П. Традиційне землеробство України: Агротехнічний аспект / Степан Петрович Павлюк. – К.: Наукова думка, 1991. – 223 с.
11. Присяжнюк Ю.П. Українське селянство XIX-XX ст.: еволюція, ментальність, традиціоналізм / Юрій Петрович Присяжнюк / Навч. пос. для студентів історичних факультетів. – Черкаси: Відлуння Плюс, 2002. – 120 с.
12. Рудницький С.Л. Чому ми хочемо самостійної України? // С.Л. Рудницький. – Львів: Світ, 1994. – 416 с.
13. Скуратівський В.Т. На крилах храму: Екологічні уявлення українського народу / Василь Тимофійович Скуратівський. – К.: Київський еколого-культурний центр, 1998. – 120 с. (Серія: природоохоронна пропаганда; Вип. 7).
14. Сніжко В.В. Нариси з психоетнічної екології України / Валерій Володимирович Сніжко. – К.: Веселка, 2001. – 334 с.
15. Сніжко В.В. Українознавство: природна психо-філософська концепція / Валерій Володимирович Сніжко. – МОН України, ННДІ українознавства. – К.: Рада, 2010. – 528 с.
16. Стражний А.С. Украинский менталитет / Александр Сергеевич Стражний. – К.: Издательство Подолина, 2008. – 384 с.

Анализируется влияние естественно-культурного пространства на формирование аграрного мировоззрения, как ментальной составляющей личности. Исследуются истоки ориентации личности на осознание глобальных взаимосвязей человека, общества и природы, что связано с необходимостью рационального использования природных ресурсов.

Культура, управленческая культура, ментальность, естественная среда, национальная территория, архетип.

The influence of natural and cultural space for the formation of the agricultural world as the mental component of personality is analyzing. We study human activities involved in the agricultural sector that asking specific direction of her personality. We study the source oriented individual to realize global relationships of man, society and nature, due to the necessity of rational use of natural resources. Dynamic process of development agricultural behavior under influence of nature and social processes studied.

Culture, management culture, mentality, national territory, archetype, habitat.